

IV Jornades d'Arqueologia de les Illes Balears

(Eivissa, 1 i 2 d'octubre, 2010)

2012

Col·legi Oficial de Doctors
i Llicenciats en Filosofia i Lletres
i en Ciències de les Illes Balears
Secció d'Arqueologia

Coordinació:

Mateu Riera Rullan

Edita:

Vessants, Arqueologia i Cultura SL

ISBN:

978-84-937994-3-4

Jornades d'Arqueologia de les Illes Balears

IV Jornades d'Arqueologia de les Illes Balears (Eivissa, 1 i 2 d'octubre, 2010) / [Coordinació Mateu Riera Rullan]- 296 p. ; 21x21 cm.

ISBN 978-84-937994-3-4

M. Riera Rullán

1. Arqueologia – Eivissa – Congressos

902(460.32)

PRESENTACIÓ

Les IV Jornades d'Arqueologia de les Illes Balears, al igual que les tres primeres, han estat organitzades principalment per la Secció d'Arqueologia del nostre Col·legi Oficial de Doctors i Llicenciats en Filosofia i Lletres i en Ciències de les Illes Balears. Aquestes jornades es varen celebrar a Eivissa els dies 1, 2 i 3 d'octubre de 2010. En representació de dita Secció el comitè organitzador va estar format per Glenda Graziani, Juan José Marí, Bartomeu Salvà i el sotassinat. D'entre ells crec que és de justícia destacar la magnífica labor realitzada per l'arqueòloga Glenda Graziani.

Però també cal esmentar que per aquestes quartes jornades es va comptar amb l'inestimable ajuda del Museu Arqueològic d'Eivissa i Formentera i del Consell d'Eivissa. D'aquestes dues institucions es va poder gaudir, dintre del comitè d'organització, de les labors realitzades per Jordi H. Fernández, Director de l'esmentat museu, i de Josep Maria López Garí, Director Insular de Patrimoni del Consell pitius.

A tots ells els vull donar les gràcies i mostrar tot el meu reconeixement donat que crec sincerament que el resultat final de la feina feta va significar un vertader èxit per a tota la comunitat arqueològica balear. Amb la publicació que tenen a les seves mans podem tornar a dir que estam d'enhorabona per l'excel·lent trajectòria que estan experimentant aquestes Jornades d'Arqueologia de les Illes Balears. Cal recordar que a les primeres de 2006, fetes a Manacor i impulsades pràcticament en solitari per l'arqueòloga municipal Magdalena Salas, es varen presentar 12 xerrades i es van publicar els corresponents 12 articles. Aquella bona embranzida inicial va anar donant bons fruits i així, cinc anys més tard, a les IV Jornades, es varen arribar a presentar 36 xerrades i se n'han pogut publicar 34 signades per fins a 69 autors diferents. És a dir, que del

2006 al 2010 s'ha triplicat la presentació de treballs exposats i publicats, tots ells relacionats amb temàtiques íntimament lligades a les nostres illes. És una evidència que mirant cap enrere hem d'estar molt contents d'haver pogut viure les quatre jornades de Manacor, Felanitx, Maó i Eivissa, així com d'haver pogut fer realitat les seves quatre publicacions. Tot plegat crec que es pot qualificar de quasi miraculós, doncs pens sincerament que cinc anys enrere poca gent hagués apostat gaire a què s'hagués arribat fins aquí on hem arribat.

Vull remarcar que en aquest quart volum han presentat novetats, estudis i investigacions diversos professors de mitja dotzena d'universitats, tècnics insulars o municipals, directors de museu, etc., però majoritàriament arqueòlegs professionals lliberals. A tots ells, i sobretot a aquests darrers, els vull mostrar la meua admiració, donat que varen voler compartir la seva feina sense cobrar ni un euro, deixant algun dia de treball, i, en molts casos, pagant les despeses del desplaçament i l'allotjament de la seva pròpia butxaca.

Crec sincerament que tot plegat és una bona mostra de l'amor a la nostra professió de tots els que hem participat a les Jornades i a la present publicació. Fa goig veure que dintre del nostre gremi hi ha gent que sent vertadera vocació i que actua en conseqüència, conscient del fet que si no es dona a conèixer la feina feta, no s'està complint amb el deure de tornar a la societat allò que ens ha donat.

En la mateixa línia crec que s'ha de valorar molt positivament el haver aconseguit per primera vegada poder reunir professionals de l'arqueologia que treballen a Mallorca, Menorca, Eivissa i Formentera. Certament, des de l'inici de les Jornades d'Arqueologia de les Illes Balears, una de les coses que es volia potenciar era el poder compartir coneixements de

cadascuna de les illes, doncs aquesta era i segueix sent una de les mancances i de les assignatures pendents de la nostra comunitat científica.

En línies generals crec que el nivell de la majoria dels articles lliurats justifica de sobres la seva publicació. Evidentment molts d'ells han quedat una mica curts donades les limitacions d'espai que es pateixen en aquests tipus de miscel·lànies. Tot i això, se'ns dubte, serviran per a què tothom pugui introduir-se en les més que interessants recerques presentades.

No puc ni dec acabar sense demanar disculpes pel retard en la publicació d'aquestes IV Jornades. Sent justos però, podem assenyalar que foren diversos càrrecs del Consell d'Eivissa els que no varen acomplir els seus compromisos respecte aquesta publicació. Per tant, no som jo qui explicarà les causes de tot plegat, però sí que puc dir que des de la Secció no hem aturat de fer feina per a què aquest volum hagi arribat al bon port que a continuació podran contemplar.

Mateu Riera Rullan

President de la Secció d'Arqueologia del

Col·legi Oficial de Doctors i Llicenciats en

Filosofia i Lletres i en Ciències de les Illes Balears.

SUMARI

L'EXPLOTACIÓ PREHISTÓRICA DELS RECURSOS CUPRÍFERS D'ILLA DEN COLOM (MAÓ, MENORCA).....	11	SOBRE EL SISTEMA DE CIERRE DE LOS HIPOGEOS EN LA NECRÓPOLIS DEL PUIG DES MOLINS (EIVISSA).....	83
Bartomeu Lluï Estarellas, Laura Perelló Mateo, Mark A. Hunt Ortiz, Damià Perelló i Fiol Bartomeu Salvà Simonet		Jordi H. Fernández, Ana Mezquida	
APROXIMACIÓ A LA FAUNA MALACOLÒGICA MARINA EN EL JACIMENT DELS CLOSOS DE CAN GAIÀ. LANAVETA	19	LA NECRÓPOLIS RURAL DE CAN PEP DES FERRER. NUEVAS APORTACIONES SOBRE NECRÓPOLIS RURALES EN LA ISLA DE IBIZA.....	89
Miquel Àngel Vicens i Siquier		Glenda Graziani, Juan Jose Mari Casanova, Jonathan Castro Orellana	
RESULTATS PRELIMINARS DE LA INTERVENCIÓ ARQUEOLÒGICA AL SECTOR OEST DEL JACIMENT DE CORNIA NOU (MAÓ, MENORCA).....	27	MATERIALS PÚNICS TROBATS AL LITORAL DE MENORCA.....	99
Antoni Ferrer Rotger, Montserrat Anglada Fontestad i Lluís Plantalamor Massanet		Octavio Pons Machado	
ESCOBRINT TREPUCÓ: RESTAURACIÓ I REINTERPRETACIÓ DE LA GALERIA I EL BARRI SUD DE MARGARET MURRAY.....	35	RESULTATS PRELIMINARS DE LA INTERVENCIÓ ARQUEOLÒGICA REALITZADA A L'EDIFICI DEL CARRER SANT MIQUEL Nº 10-12 (PALMA DE MALLORCA). ESTUDI ANTROPOLÒGIC DE DOS ENTERRAMENTS ROMANS.....	105
Elena Síntes Olives i Silvia Villalonga		Sebastià Munar Llabrès, Francisca Cardona López	
SACRIFICIS I OFRENES EN EL SANTUARI DE LA SEGONA EDAT DEL FERRO DEL POBLAT D'ELS ANTIGORS (ILLA DE MALLORCA).....	43	LES RASSES DE CONREU D'ÈPOCA ANTIGA I EL PATRIMONI HISTORIC ARQUEOLÒGIC A EIVISSA: UN REpte URGENT.....	115
Jordi Hernández-Gasch, Carles Velasco Felipe		Josep Mª López Gari, Ricard Marlasca Martín	
EL PROCESO CONSTRUCTIVO DE LA TORRE I DEL YACIMIENTO DEL PUIG DE SA MORISCA.....	53	EXCAVACIÓ I MUSEÏTZACIÓ DEL JACIMENT ARQUEOLÒGIC DE L'ILLOT DELS FRARES (SES SALINES, MALLORCA). CAMPANYES 2009-2010.....	123
Emili Garcia Amengual		Mateu Riera Rullan	
LA UTILIZACIÓN DE ENGOMBES EN LAS COMUNIDADES POSTALAYÓTICAS DE LA ZONA DE SANTA PONÇA (MALLORCA).....	61	MENSAE RECTANGULARES DE MÁRMOL DE LOS YACIMIENTOS DE LA ANTIGÜEDAD TARDÍA DE LA ILLA DEL REI Y FORNÀS DE TORELLÓ (MENORCA).....	135
Daniel Albero Santacreu, Jaume García Rosselló, Manel Calvo Trías		Silvia Alcaide González	
S1. UN EDIFICI SINGULAR EN EL SON FORNÉS D'ÈPOCA CLÀSSICA (SEGLES III A.N.E – I DE N.E.).....	71	EL SECTOR OEST DE SON PERETÓ (MALLORCA) ENTRE ELS SEGLES VI I VIII DC: EVOLUCIÓ HISTÒRICA I FUNCIONAL.....	143
Paula M. Amengual, Albert Forés Gómez, Lara Gelabert Batllori, Sylvia Gili, Jordi Hernández-Gasch, Vicente Lull, Rafael Micó, Cristina Rihuete, Roberto Risch.		Mateu Riera Rullan, Miguel Àngel Cau, Magdalena Salas Burguera	

INTERPRETACIÓ DE LES PRACTIQUES FUNERARIES I ANÀLISI ANTROPOLÒGIC DELS ENTERRAMENTS DEL SECTOR OEST DEL CONJUNT PALEOCRISTIÀ DE SON PERETÓ (MANACOR).....	151	L'ARQUEOLOGIA I L'ESTUDI D'EDIFICIS.....	225
Llorenç Alapont, Assumpció Malgosa, Gemma Prats-Muñoz, Roger Real, Magdalena Sastre		Antoni Ferrer Abárzuza	
APROXIMACIÓ A LA GESTIÓ DELS RECURSOS FAUNÍSTICS DEL SECTOR OEST DE SON PERETÓ (MANACOR) ENTRE ELS SEGLES VI I VIII DC.....	159	ELS CLOSOS DE CAN GAIÀ. UN JACIMENT PREHISTÒRIC AL SEGLE XXI.....	233
Alexandre Valenzuela, Damià Ramis		Joan Fornés Bisquerra, David Javaloyas Molina, Llorenç Oliver Servera, Tomeu Salvà Simonet	
ALGUNES CONSIDERACIONS SOBRE L'EXTENSIÓ I CRONOLOGIA DE L'ARS PURPURARIA A EBUSUS.....	169	ARQUEOLOGIA I PÚBLIC A MALLORCA, UNA TRISTA HISTÒRIA. REFLEXIONS A PARTIR D'UNA INTERVENCIÓ A SON CORRÓ.....	241
Benjamí Costa, Carmen Alfaro		David Javaloyas, Magdalena Sastre, Llorenç Oliver, Emmanuelle Gloaguen	
LA EXPOSICIÓN MONOGRÁFICA “MANURQA”. PROYECTO DIDÁCTICO DE BOSTON UNIVERSITY SOBRE LA EXCAVACIÓN DE UNA ESTRUCTURA ANDALUSÍ EN TORRE D'EN GÁLMÉS.....	179	ESTRATEGIAS Y ACCIONES EN EL DESARROLLO DEL PARQUE ARQUEOLÓGICO DEL PUIG DE SA MORISCA (CALVIÀ).....	249
Amalia Pérez-Juez Gil		Calvo, Manel; Albero, Daniel; Calderón, Maria; Gloaguen, Emmanuelle	
SEGUIMENT ARQUEOLÒGIC EN EL CENTRE DE MANACOR. EVIDÈNCIES DE LA TRAMA URBANA DES D'ÈPOCA ISLÀMICA.....	187	PROSPECCIONES GEOFÍSICAS EN “ELS CLOSOS DE CAN GAIÀ” (FELANITX, MALLORCA).....	255
Antonio Micol Argudo, Magdalena Salas Burguera		Christoph Rinne, Bartomeu Salvà	
PROJECTE JAUME IV – CAMPANYA 2008.....	193	L'ÚS DEL GEORADAR EN LA GESTIÓ DEL PATRIMONI ARQUEOLÒGIC. L'EXEMPLE DEL PROJECTE DE RECUPERACIÓ I PEATONALITZACIÓ DEL FRONT COSTANER ENTRE CALA MORLANDA I S'ILLOT –MANACOR.....	261
Helena Inglada, Maria Llinàs		Antonio Ruiz, Helena Inglada	
RESULTADOS DEL CONTROL ARQUEOLÓGICO EN EL BALUARD DEL PRÍNCIP DE LA MURALLA RENACENTISTA DE PALMA DE MALLORCA.....	199	ELS CLOSOS DE CAN GAIÀ: UN JACIMENT PREHISTÒRIC VIST PER LA PREMSA ACTUAL.....	269
Antonia Martínez, Mateu Riera Rullan, Damià Ramis, Maria José Rivas		Almudena Briones Campos	
LA PRESÓ DE LA CASA CONSISTORIAL DE FELANITX: DE L'ARQUEOLOGIA DE SALVAMENT A LA POSADA EN VALOR DEL PATRIMONI HISTÒRIC.....	211	CONSERVACIÓ I RESTAURACIÓ DE CLOSQUES D'ESTRUÇ DECORADES A EIVISSA.....	277
Llorenç Oliver, Jaume Deyà, Magdalena Sastre		Laia Fernández Berengue, Helena Jiménez Barrero, Mónica Roselló Bouso, Teresa Rullán Garau	
ARQUEOLOGIA VERTICAL I EVOLUCIÓ ARQUITECTÒNICA DE LA TORRE DEL PALAU DE MANACOR.....	217	NOVES APORTACIONS A LA RESTAURACIÓ DEL VIDRE DEL MUSEU ARQUEOLÒGIC D'EIVISSA.....	283
Magdalena Salas Burguera i Joan Pascual Femenias		Laia Fernández Berengue, Helena Jiménez Barrero, Mónica Roselló Bouso, Teresa Rullán Garau	

RESULTATS PRELIMINARS DE LA INTERVENCIÓ ARQUEOLÒGICA REALITZADA A L'EDIFICI DEL CARRER SANT MIQUEL Nº 10-12 (PALMA DE MALLORCA). ESTUDI ANTROPOLÒGIC DE DOS ENTERRAMENTS ROMANS.

Sebastià Munar Llabrès
Francisca Cardona López

INTRODUCCIÓ

Aquesta comunicació pretén presentar els primers resultats de la intervenció arqueològica realitzada a principis de l'any 2008 al solar del Carrer Sant Miquel nº 10-12 de Palma de Mallorca¹. El projecte del promotor privat plantejava la demolició de la vivenda per la construcció d'un edifici d'oficines, amb local comercial a la planta baixa i un soterrani. Tan sols es va decidir rehabilitar i conservar la façana principal.

Les característiques arquitectòniques dels elements constructius ens indicaven que l'edifici era relativament contemporani (segles XVIII-XIX). Les habitacions estaven articulades al voltant d'un petit pati central completament emmascarat als darrers anys per les remodelacions arquitectòniques. Les parets mestres estaven aixecades amb mitjans de marès i morter mallorquí. Tot i així, cal assenyalar que en algunes zones concretes de la planta baixa i el primer pis s'identificaren alguns paraments de tapial. Els sostres s'aguantaven amb bigues de fusta assentades al damunt dels murs de càrrega.

En aquesta zona de la ciutat s'han realitzat varies intervencions arqueològiques, especialment durant els anys 70 i 80 del segle XX (Rosselló, 1985-1987). Per desgràcia, la major part d'aquestes excavacions s'han publicat parcialment o són inèdites. Al Carrer Vilanova núm. 16 es va trobar un conjunt de materials d'època islàmica del segle XII i XIII (tapadores, safes, olles gerretes decorades amb corda seca, etc.). També van aparèixer ceràmiques catalanes de reflexes metàl·lics amb decoració geomètrica, amb una cronologia que oscil·lava entre els segles XVI i XVII.

Al solar del carrer Vilanova núm. 20 s'excavà un pou negre amb materials del segle XV i XVII, sobretot peces de-

corades amb reflexes metàl·lics procedents de Catalunya i la zona valenciana de Manises, i ceràmiques policromades italianes. També s'identificà un conjunt de materials de ceràmica comuna d'origen mallorquí amb cobertura melada o sense vi-driar.

Al solar de l'antic convent de Santa Catalina de Sena, va aparèixer un conjunt de pous i abocadors retallats directament al terreny natural amb un conjunt de materials ceràmic bastant heterogeni d'època musulmana, medieval i moderna.

DESENVOLUPAMENT DE LA INTERVENCIÓ AR- QUEOLÒGICA

Els treballs arqueològics s'iniciaren amb el control de la demolició del edifici. Durant el seguiment s'identificaren diversos elements arquitectònics d'època medieval, entre els quals, cal destacar la troballa d'un arc geminat de mig punt (Sector I). L'arc que estava situat a la part occidental va aparèixer íntegre i en bon estat de conservació.

En canvi, a l'altre meitat tan sols van aparèixer algunes dovelles inferiors. L'arc geminat descansava al damunt d'una mateixa pilastra central de planta rectangular decorada amb unes motllures circulars a cada banda. A la part superior hi havia un capitell decorat als quatre costats. Per desgràcia tan sols s'havia conservat el relleu d'una de les cares.

En la imatge trobam una doble representació en forma d'al·legoria, ja que per una banda apareix un home que estava degollant a un altre persona agenollada, i per l'altre, s'observa un animal fantàstic amb cos d'àguila i cua de serp devorant-se a ella mateixa. L'arc estava associat a un enteixinat de fusta en mal estat de conservació. Les pintures i la decoració original van quedar emmascarades per un revestiment de calç blanca.

¹ La comunicació exposa els resultats inicials de la intervenció arqueològica. L'estudi definitiu s'ha de completar amb l'inventari, classificació i dibuix del conjunt de materials.

Les fustes de l'enteixinat també havien patit desperfectes considerables durant la instal·lació dels elements metàl·lics que subjectaven els sostres artificials de les tendes comercials. Les jàsseres estaven podrides per l'efecte de la humitat, fins i tot, n'hi havia alguna que ja començava a esqueixar-se. El conjunt estructural es va datar entre el segle XIII i el segle XIV. Una vegada finalitzats els treballs de demolició, es va plantejar l'excavació en extensió de tot solar (aproximadament 300 m²). Abans de començar la intervenció arqueològica s'instal·là un cordó perimetral de micropilots de formigó que assegurava la consistència dels edificis més pròxims. Els nivells superficials i les estructures del segle XX van retirar-se amb l'ajuda d'una màquina excavadora de petites dimensions. La seqüència estratigràfica va aparèixer molt alterada per la construcció de les fonamentacions de l'edifici existent, sobre tot a la meitat sud-oest del solar. La major part de les restes arqueològiques estaven concentrades a la zona posterior. Pareix que en aquesta zona hi havia un pati o corral interior. L'absència de grans construccions va permetre la conservació dels elements enterrats al subsòl. Durant l'excavació arqueològica s'identificà un conjunt de fases estratigràfiques de diverses cronologies:

Fase contemporània (segles XIX-XX)

Com hem comentat, la seqüència estratigràfica quedà rebentada per les fonamentacions i les modificacions arquitectòniques que es produïren durant el segle XIX i XX. A la meitat sud-est de l'edifici (Sector I) trobarem un trespol en bon estat de conservació que estava construït amb pedres de torrent col·locades a l'interior d'unes figures geomètriques de pedra amb forma romboïdal. Per davall de les pavimentacions i els enrajolats hidràulics de l'edifici van aparèixer les clavegueres fetes amb lloses de marès i algunes canalitzacions d'aigua construïdes amb tubs de ceràmica. També s'excavaren alguns pous negres de planta circular i rectangular que estaven retallats directament al terreny natural. La majoria d'aquestes estructures van reutilitzar-se fins l'actualitat (Fig. 3).

Fase moderna (segle XVII)

A la zona posterior de l'edifici (Sector II-A) van localitzar-se tres sitges de planta semicircular i secció lleugerament acampanada d'uns 1.50 metre de diàmetre i 1.25 de profunditat, que estaven reutilitzades com abocadors. Durant l'excavació d'aquestes estructures documentarem un nivell de terra i matèria orgànica en descomposició de color verd i textura argilosa, amb abundants incusions de fauna terrestre, metalls i fragments de ceràmica. Entre el conjunt de materials aparegué una gran quantitat de ceràmica de taula i ceràmica de cuina de tradició mallorquina (olles, greixoneres, guerres, ribells, bacinis, etc.). Entre les importacions s'identificaren escudelles i escudelletes decorades amb blau i blanc o reflexes metàl·lics procedents de la zona de valenciana i la costa catalana. També aparegueren produccions de Pisa amb decoració *marmorata* o jaspiada i alguns exemplars del taller de Montelupo. El conjunt de materials recuperats als abocadors ens ofereixen una cronologia que oscil·laria al voltant del segle XVII (Fig. 4).

Associats a aquesta fase també s'identificaren alguns pous negres de planta circular, diverses fonamentacions de mitjans de marès (Sector II-C i Sector II-D) i la meitat inferior d'una alfàbia de grans dimensions col·locada al subsòl (Sector II-E) (Fig. 3).

Fase medieval cristiana (segles XIV-XV)

Entre el Sector II-A i el Sector II-B documentarem un edifici de planta rectangular datat al segle XIV, que amortitzava parcialment els nivells d'època medieval islàmica. Tan sols s'havia conservat part de la meitat nord de l'edifici. Algunes estructures continuaven per davall dels límits de l'excavació (UE 158 i UE 246). La resta del conjunt va aparèixer bastant alterat per les remodelacions contemporànies (Fig. 3).

L'edifici estava delimitat al nord per un mur d'uns 4 metres d'allargada, 60 cm d'amplada i 80 cm d'alçada màxima, que s'assentava directament al damunt del terreny natural. (UE 155). L'estructura estava construïda amb pedres i còdols arrodonits de mitjanes dimensions travats amb fang. A la cara sud hi havia tres murs que s'adossaven al parament UE 155. Entre el Sector II-A i el Sector II-B va aparèixer una estructura d'uns 6 metres d'allargada, 60 cm d'amplada i 75 cm d'alçada, que s'assentà al damunt d'una fonamentació islàmica anterior

(UE 237). Per la construcció del mur s'utilitzà un aparell d'es-pines de peix. Al nord-est del Sector II-A trobarem els altres dos murs, d'aproximadament 5,37 metres d'allargada, 50 cm d'amplada i 52 cm d'alçada (UE 156) i 3,55 metres d'allargada, 60 cm d'amplada i 58 cm d'alçada (UE 159), i que estaven construïts amb pedres lleugerament rectangulars travades amb fang. Les estructures van aparèixer bastant alterades per les sitges d'època moderna (UE 146) i les fonamentacions de l'edifici actual (UE 241).

Entre els murs UE 156 i UE 159 trobarem un pou negre d'uns 1.80 metres d'allargada per 70 cm d'amplada, de planta bastant irregular i secció lleugerament còncaua que estava retallat a la roca natural (Pou III). L'entrada del pou encara conservava una boca de pedres de planta rectangular amb tres filades d'alçada que s'adossaven als murs UE 156, UE 157 i UE 159 (UE 245). Durant l'excavació va aparèixer un farciment heterogeni de pedres i terra compacte de color marró i textura plàstica completament estèril (UE 242). Per davall hi havia una unitat estratigràfica de tonalitat més clara, amb moltes inclusions de pedres, fauna animal i una gran quantitat de fragments de ceràmica, sobretot ceràmica de comuna i utensilis de cuina (UE 168).

Al Sector II-B localitzarem dos pous negres de planta circular i secció cilíndrica que estaven retallats al terreny natural. El Pou I d'uns 1.15 metres de diàmetre i 1.60 metres de profunditat (UE 140), va aparèixer a la zona central. Un poc més cap el nord documentarem el Pou II.

En aquesta ocasió, delimitarem un retall d'aproximadament 80 cm de diàmetre i 3.65 metres de fondària (UE 147). Als laterals encara hi havia alguns forats de secció semicircular excavats a la roca que segurament s'utilitzaven per posar una bastida de fusta i accedir al fons. Sembla que el Pou I era una estructura posterior, ja que retallava bona part de l'altre pou. Tot i així, tampoc hem de descartar la possibilitat que fos una reforma associada al Pou II. Per desgràcia, els farciments dels pous no ens ajudaren a solucionar aquesta qüestió, ja que les dues estructures estaven amortitzades per la mateixa unitat estratigràfica (UE 143).

Durant l'excavació de la UE 143 va aparèixer un nivell de terra marró bastant heterogeni i de poca duresa, amb una gran quantitat de pedres, material de construcció, fauna terres-

tre i fragments de ceràmica de diverses tipologies. A l'abocador documentarem un conjunt de ceràmica comuna i de cuina de tradició mallorquina i catalana (guerres, ribells, alfàbies, llumetes de peu alt, olles globulars en decoració incisa i greixoneres amb bec, etc.). A més, s'identificaren bastants fragments de vaixel·la catalana de pasta rosada decorada en verd i manganès.

El conjunt de materials ens ofereix una cronologia del segle XVI (Fig. 4).

Com veurem més endavant, per davall de la UE 143 també va aparèixer un nivell de matèria orgànica en descomposició amb algunes inclusions de ceràmica islàmica que estava concentrat a la part inferior del Pou II (UE 226).

Fase medieval islàmica (segles XII-XIII)

Les restes arqueològiques d'època islàmica estaves concentrades al lateral nord-oest del solar (Sector II-B). Els nivells quedaren amortitzats pel nivells d'època medieval cristiana y moderna. L'estratigrafia també va aparèixer bastant alterada per les fonamentacions de l'edifici actual (Fig. 3).

En primer lloc cal assenyalar que durant l'excavació del farciment del Pou II documentarem un possible estrat islàmic. Per davall del farciment del segle XIV s'excavà un estrat de terra argilosa de color verd i poca duresa (UE 226). A diferència dels nivells d'amortització superiors (UE 143), a la UE 226 tan sols van aparèixer alguns fragments islàmics de petites dimensions. És possible que la UE 226 correspongui a l'últim nivell d'ús de l'estructura.

Una mica més cap el nord-est va aparèixer un altre pou negre de planta circular, d'uns 75 cm de diàmetre i 1,20 metres de profunditat (UE 193), que també estava excavat directament al terreny natural. La boca del pou la trobarem delimitada per una filada de pedres irregulars (UE 192). Durant l'excavació del farciment documentarem una seqüència composta per dos nivells estratigràfics.

En primer lloc s'excavà un rebliment de terra marró i textura fina de poca duresa, amb una gran quantitat de trossos de ceràmica islàmica de diverses tipologies, especialment ribells, olles i gerres (UE 195). Per davall trobarem un nivell d'ús de matèria orgànica de color verd, textura granular i molt

poca duresa amb restes de fauna animal i alguns fragments de ceràmica islàmica de petites dimensions (UE 200). Entre els dos pous negres aparegué una trencadissa de materials d'època islàmica (UE 148) que va aparèixer concentrada al damunt d'una claveguera d'uns 2.80 metres d'allargada, 30 cm d'amplada i 25 cm d'alçada (UE 149), construïdes amb lloses fixades verticalment al terreny natural i amb una coberta de pedres.

A l'interior de la claveguera s'excavà un nivell de llims de textura molt fina i poca duresa que havien estat arrossegats per la força de l'aigua (UE 150). A la UE 150 també van recuperar-se alguns bocins de ceràmica islàmica de petites dimensions que podrien indicar-nos que la canalització va funcionar durant el segle XII-XIII. La claveguera comunicava els pous UE 195 i UE 147 (Pou II). Sembla que podrien ser dues estructures coetànies connectades entre elles, i que amb tota probabilitat, van funcionar a la mateixa vegada.

Entre els pous i la claveguera hi havia una filada de pedres irregulars i trossos de morter (UE 194) que delimitaven un altre possible pou negre de planta circular d'aproximadament 60 cm de diàmetre (UE 176). A l'interior de l'estructura s'excavà un farciment de poca duresa de color marró i textura molt fina amb alguns fragments de ceràmica que no ens aportaren gaire informació cronològica (UE 175).

A la zona sud-oest del Sector II-B, documentàrem un abocador de cendres i carbons de planta semicircular d'uns 20 cm de potència, que s'assentava directament al damunt del terreny natural. Durant l'excavació trobàrem moltes inclusions de fauna terrestre i ceràmiques islàmiques (UE 197 i UE 198), entre les quals s'identificaren alguns exemplars de gerres i gerretes decorades amb línies verticals i diagonals de color blanc que es creuen en si. També van aparèixer alguns fragments de safes, redomes, ribells cadufs, etc. (Fig. 4)

Fase romana (segles II-III)

En la zona oest del Sector II (Sector II-E) s'identificà una petita seqüència estratigràfica associada a dues inhumacions d'època romana. Per davall de l'enrajolat i els serveis d'aigües brutes de l'edifici actual va aparèixer un paquet de terra de color marró clar, textura granular i poca duresa d'èpo-

ca moderna (UE 206). La UE 206 estava retallada per un forat semicircular d'uns 1.30 metres de diàmetre (UE 205) que s'utilitzà per col·locar una alfàbia d'època moderna de grans dimensions (UE 204). El nivell UE 206 també amortitzava tres forats de dimensions variables i amb una funcionalitat desconeguda (UE 220, UE 222 i UE 227).

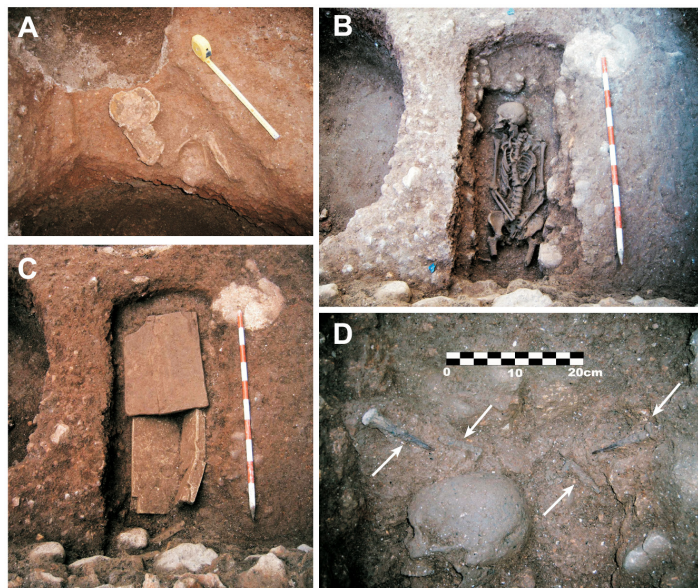

Figura 1. A) Enterrament de la Tomba I. B) Enterrament de la Tomba II. C) Coberta de *tegules* planes de la tomba II. D) Detall dels claus de ferro del taüt de fusta (Autor: Sebastià Munar)

Els forats retallaven un estrat d'aproximadament 10 cm de potència, que se caracteritzava per tenir una matriu d'argiles homogènies bastant compactes de tonalitat ataronjada i textura fina, amb algunes inclusions de ceràmica romana, sobretot trossos d'àmfores informes i *sigillata* clàssica. La UE 255 cobria dues inhumacions amb unes característiques morfològiques bastant semblants (Tomba I i Tomba II) (Fig. 6). La Tomba I va aparèixer a la zona central del Sector II-E, al costat de l'alfàbia. La fossa de la sepultura va quedar retallada pels forats UE 220 i 227. Tot i així, pareix que era sepultura individual de planta rectangular allargada (UE 225). A l'interior de la tomba s'excavà un farciment d'argiles marrons de

textura molt fina amb petits fragments de ceràmica comuna romana (UE 223). L'esquelet va aparèixer decúbit supí, però en un estat de conservació molt dolent, ja que tan sols identificarem la part posterior del crani, l'espatlla esquerra i les primeres vèrtebres de la columna (UE 224) (Fig. 1).

Per altra banda, la Tomba II estava situada al nord del Sector II-E, entre els retalls UE 220 i UE 222. La sepultura va aparèixer en bon estat de conservació, malgrat que la meitat inferior havia desaparegut per la construcció del mur UE 253. La fossa estava delimitada per un retall de planta rectangular en forma de banyera de 1.40 metres d'allargada, 60 cm d'amplada i 35 cm de profunditat, que s'excavà al terreny natural (UE 230). En primer lloc retirarem un nivell compacte d'argiles de color marró clar i textura granular, amb alguns fragments d'àmfores romanes, ceràmica comuna i *sigillata* clàssica (UE 228). Per davall de la UE 228 va aparèixer una coberta amb dues *tègules* romanes d'uns 60 cm de llarg, 40 cm d'ample i 5 cm de gruix, fragmentades per la pressió dels nivells superiors (una teula plana i l'altre a doble vessant) (Fig. 1). La coberta s'assentava al damunt d'un nivell marró de textura molt fina i poca duresa amb una gran quantitat de cargols de petites dimensions arrossegats per les filtracions d'aigua (UE 231). A l'interior del farciment de la fossa delimitarem un nivell de planta antropomorfa que podria indicar-nos que el mort s'enterrà a l'interior d'un taüt de fusta.

Durant l'excavació del farciment UE 231 localitzarem 8 claus de ferro bastant concrecionats, que gairebé amb tota seguretat s'utilitzaren per construir el taüt de fusta. S'identificaren claus de secció rectangular i cap circular d'uns 10 cm d'allargada, que estaven repartits als laterals inferiors de la caixa (Fig. 1). També van aparèixer 3 claus de secció rectangular d'uns 7'5 cm d'allargada amb forma de "L", concentrats a la capçalera de la tomba, just al costat del crani. Entre la caixa i la fossa s'havia col·locat un nivell terra bastant compacte amb pedres de petites dimensions (UE 256). L'individu aparegué en bon estat de conservació, tot i que alguns ossos de petites dimensions van fragmentar-se per la humitat de la fossa. L'esquelet estava col·locat decúbit supí amb les extremitats inferiors estirades i les superiors creuades al damunt de la pelvis. El crani i la mandíbula inferior s'havien desplaçat lleugerament de la seva posició original. Els fèmurs estaven trencats a

mitja alçada per la construcció del mur UE 253 (Fig. 1). Durant l'excavació de les tombes no va aparèixer cap tipus d'aixovar funerari per datar amb precisió l'estructura, no obstant això, al farciment s'identificaren alguns fragments informes de ceràmiques de petites dimensions, sobretot trossos d'àmfores, *sigillata* clàssica, ceràmica comuna i una vora de tapadora de cuina nord-africana. Cal assenyalar que no trobarem cap fragment de *sigillata* africana. El conjunt de materials ens ofereix una cronologia que per ventura podria oscil·lar entre finals del segle I d.C. i el segle II d.C.

ESTUDI ANTROPOLÒGIC DELS ENTERRAMENTS ROMANS

L'estudi antropològic està fonamentat en la metodologia proposta per Campillo y Subirá, Ubelaker y Brothwell (Campillo y Subirá, 2004; Ubelaker, 1978; Brothwell, 1987). Una vegada excavades i documentades les tombes retirarem els individus per zones anatòmiques. La terra adherida als ossos va netejar-se amb raspalls suaus, bastonets de fusta i aigua. Per la reconstrucció dels ossos que estaven fragmentats s'utilitzà cola cel·lulòsica soluble en acetona. Finalment es va realitzar l'inventari de les restes òssies conservades i s'agafaren les mesures amb l'ajuda del peu de rei digital, la planxa osteomètrica i una cinta mètrica. L'individu UE 232 estava seccionat a l'altura de la zona proximal de la diàfisis dels fèmurs per la construcció dels fonaments del mur UE 253. No obstant això, l'esquelet va aparèixer en bon estat de conservació. El crani estava complet. El maxil·lar i la mandíbula encara preservaven les peces dentals. L'estèrnum va conservar-se en dos fragments. En general la major part de les costelles i les vèrtebres aparegueren completes i en bon estat de conservació. Pel que fa a les extremitats superiors, les clavícules i les escàpules les trobarem lleugerament esclafades. Els hùmers estaven complets i els radis i els cúbits tenien deteriorades les epífisis. A la mà dreta i a la mà esquerra se conservaven tots els ossos a excepció d'algunes falanges. La pelvis, el sacre i el còccix també van recuperar-se en bon estat de conservació. Dels membres inferiors tan sols trobarem els fèmurs, que estaven retallats a la zona proximal de la diàfisis. Per la determinació del sexe va avaluar-se la morfologia de la pelvis. També s'han

considerat les dimensions de la apòfisis mastoïdes i la morfologia de la mandíbula. L'edat de l'individu s'ha calculat a partir de la metamorfosis de la superfície auricular (Byers, 2001). Per l'estimació de l'estatura s'ha utilitzat el mètode de Mendonça (Mendonça, 2000) a partir d'una mostra de població contemporània de la Península Ibèrica i amb un interval de 95% de confiança. A partir d'aquestes dades s'ha determinat que és un individu femení adult de 1.52 metres d'alçada i d'una edat aproximada d'uns 30 a 34 anys. L'anàlisi de la morfologia cranial i postcranial permet afirmar que les característiques morfomètriques de l'individu corresponen al tipus de població mediterrània gràcil. L'esquelet presenta diverses patologies (Fig. 2). A la columna vertebral s'observa la presència d'osteòfits i un lleu aixafament dels cossos vertebrals a partir de les dorsals. A la cara superior de la L-4 també s'observa un nòdul de Schmörl. A nivell oral, les peces dentals presenten un desgast de grau 1 a nivell general i grau 2 en tots els primers molars. A la mandíbula i al maxil·lar s'han detectat depòsits de tosca i periodontitis. A la mandíbula també hi ha una mala posició del tercer molar dret i la pèrdua *ante mortem* del segon molar dret amb una completa reabsorció alveolar.

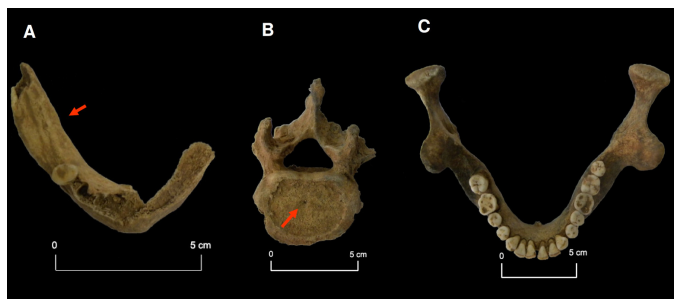

Figura 2. A) Mandíbula amb total reabsorció alveolar de l'individu de la Tomba I. B) Vèrtebra L-4 amb nòdul de Schmörl de la Tomba II C) Mandíbula de la Tomba II (Autor: S. Munar i F. Cardona)

L'individu de la Tomba I (UE 223) va aparèixer en mal estat de conservació. Tan sols va conservar-se l'occipital, un fragment de la mandíbula, les primeres vèrtebres cervicals i la part superior de l'extremitat superior esquerra. A partir de les dades conservades s'ha determinat que les restes de la Tomba I pertanyen a un individu femení d'edat adulta/madura. A ni-

vell patològic dental s'observa desgast acusat, depòsits de tosca, periodontitis, càries en un premolar inferior, pèrdua en vida de varies peces dentals amb total reabsorció alveolar i hipoplàsia de l'esmalt (Fig. 2).

CONCLUSIONS PRELIMINARS

L'excavació arqueològica realitzada a l'edifici del carrer Sant Miquel, ens ha permès documentar una completa seqüència estratigràfica pel coneixement de l'evolució històrica de la ciutat de Palma. Durant l'excavació del solar no s'han localitzat grans elements arquitectònics. El terreny natural d'origen quaternari aflora a gairebé un metre de fondària, per aquesta raó, predominen els pous negres, les fonamentacions i les estructures excavades al subsòl.

Sembla que l'ocupació urbana d'aquesta zona es produeix durant els darrers segles del període islàmic (s.XII-XIII) i continua sense grans interrupcions amb la conquesta catalana. Amb l'arribada de l'època moderna, però sobretot a partir de la fase contemporània es produeixen importants transformacions al solar que provocaran l'alteració de tota l'estratigràfica.

La novetat més significativa és la troballa de dos enterraments romans. Fins ara no s'havien trobat restes d'una necròpolis romana en aquesta zona de la ciutat, tan sols alguns indicis a la Plaça Coll i la Plaça Major (Cau, 2004). La troballa ajudarà a definir els límits del recinte urbà de Palma. És molt temptador pensar que els enterraments excavats durant la intervenció arqueològica formaven part d'una necròpolis més extensa situada al voltant d'una antiga via d'accés a la ciutat romana que, amb tota probabilitat, ha quedat fossilitzada al traçat urbà amb l'actual recorregut del carrer Sant Miquel.

BIBLIOGRAFIA

- BROTHWELL, D.R. 1987: *Desenterrando huesos. La excavación, tratamiento y estudio de restos del esqueleto humano*. México.
- BYERS, S. 2001: *Introduction in Forensic Anthropology*. A textbook. Allyn and Bacon, Boston, Sydney, Tokyo.
- CAMPILLO, D. Y SUBIRÀ, Mª E. 2004: *Antropología física para arqueólogos*. Barcelona.

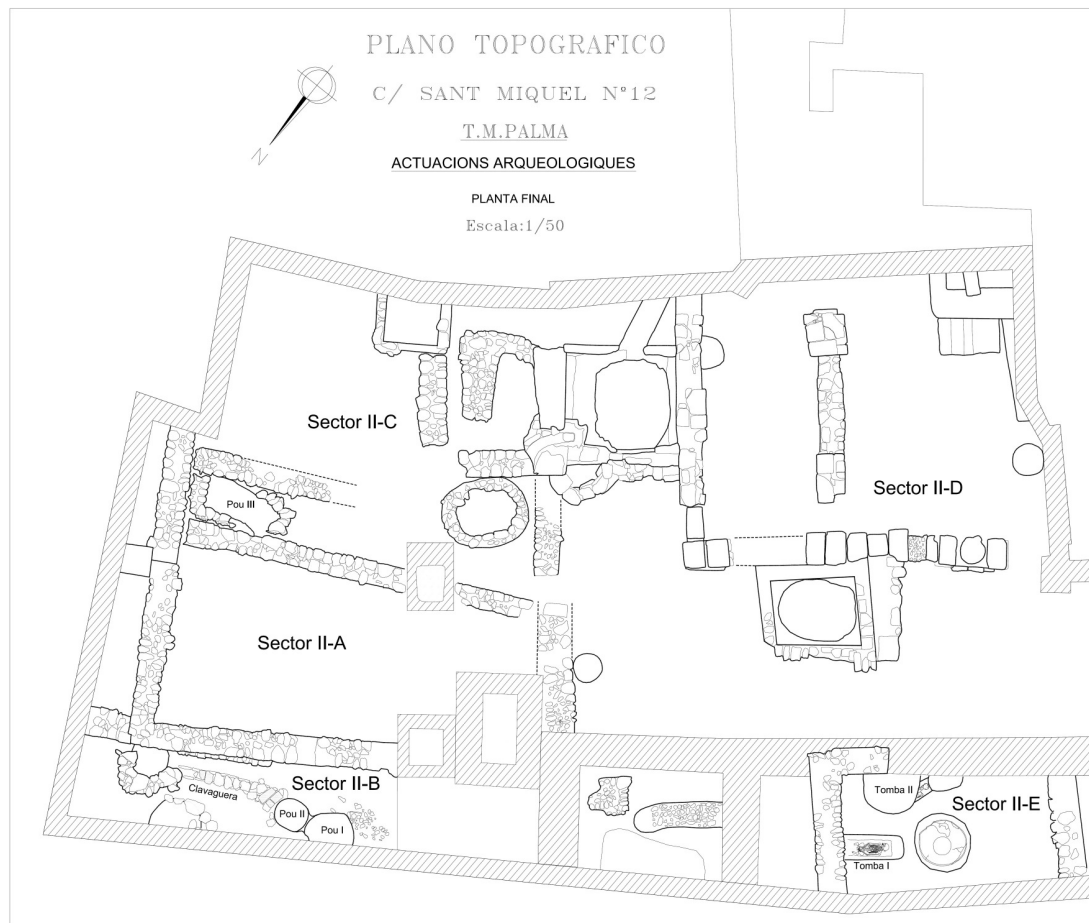

Figura 3. Planta final de l'excavació arqueològica al Sector II (Autor, Sebastià Munar)

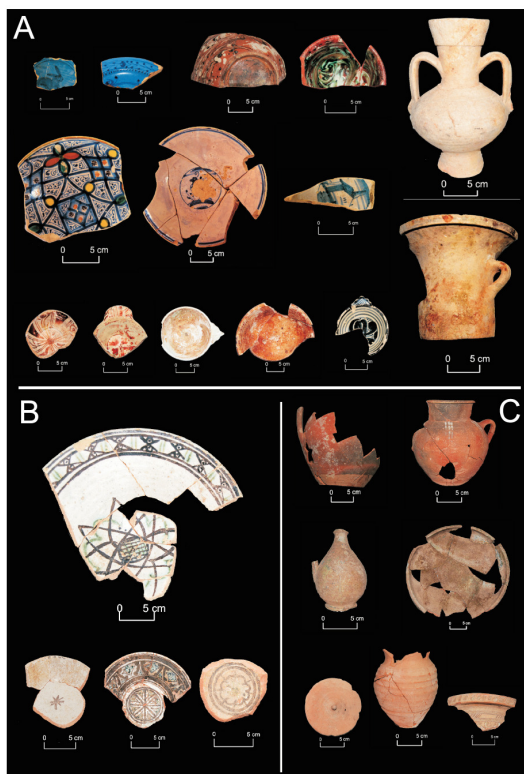
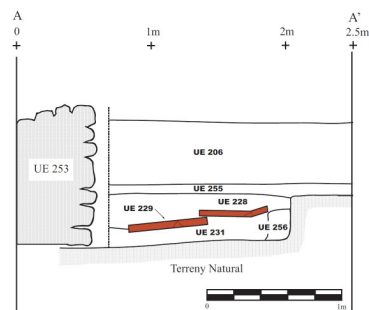

Figura 4. A) Conjunt de materials d'època moderna. B) Conjunt de materials d'època medieval cristiana. C) Conjunt de materials d'època medieval islàmica (Autor, Sebastià Munar)

Figura 5. Plànol del casc antic de Palma amb la situació de les principals necròpolis romanes que s'han publicat. 1) Plaça de l'Almoina (Rosselló, 1961). 2) Carrer Sant Bartomeu? (Zaforteza, 1977-78). 3) Carrer Botons/Pelleteria (Inglada i Tarongí, 2005). 4) Convent de Santa Clara (Riera, 1993). 5) Sa Calatrava (Torres, 2005). 6) Carrer Sant Miquel. (Autor, Sebastià Munar)

C/SANT MIQUEL 10-12 (PALMA)
SECTOR II-E
TOMBA II
SECCIÓ A-A'

C/SANT MIQUEL 10-12
SECTOR II-E
TOMBA II
SECCIÓ B-B'

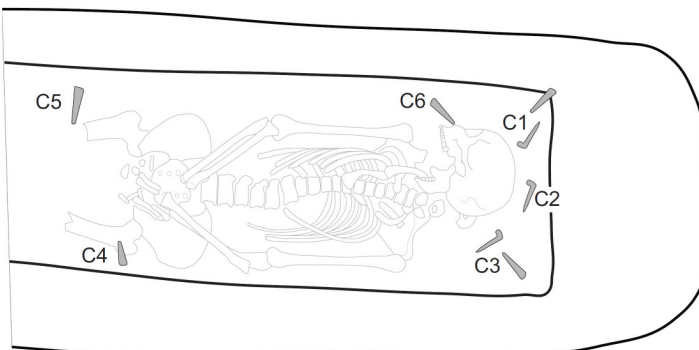
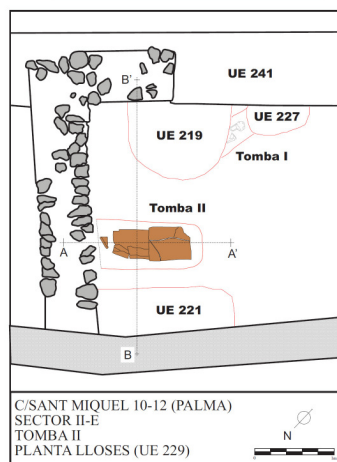
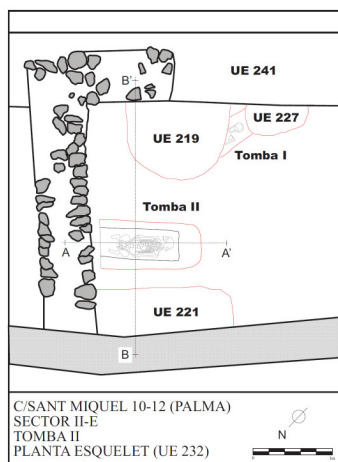
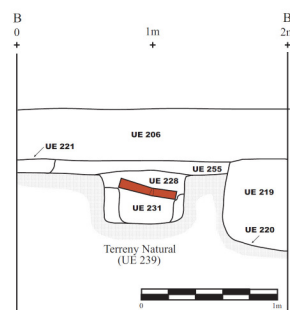

Figura 6. Plantes i seccions de la necròpolis del Sector II-E (Autor, Sebastià Munar)

CAU, M. A. 2004: “La ciutat romana de *Palma*: hipòtesis sobre el seu traçat urbà i restes arqueològiques” *Les ciutats romanes del llevant peninsular i les illes Balears*, Pòrtic, Barcelona, 191-237.

INGLADA, H H; TARONGÍ, F. 2005: “Enterraments romans tardans al carrer Pelleteria de Palma” *L'Antiguitat clàssica i la seva pervivència a les illes Balears*, XXIII Jornades d'Estudis Històrics Locals, Palma de Mallorca, 329-339

MENDONÇA, M. C. 2000: Estimation of height from the length of long bones in a Portuguese adult population. *American Journal of Physical Anthropology*, 112: 39-48.

RIERA FRAU, M.M. 1993: *Evolució urbana i topogràfica de Madîna Mayûrqa*, Palma de Mallorca

RIERA RULLAN, M. 2009: “Enterramientos de la Antigüedad Tardía en las islas de Cabrera y Mallorca” *Morir en el Mediterráneo Medieval. Actas del III Congreso Internacional de Arqueología, Arte e História de la Antigüedad Tardía y Edad Media de la Universidad Autónoma de Madrid*. Coord. López Quiroga, J.; Martínez Tejera, A.M. Madrid, 99-152.

ROSSELLÓ, G. 1985-1987: “Excavaciones arqueológicas en Palma de Mallorca. Sondeos en el casco antiguo”. *Mayurqa*, 21. Palma de Mallorca, 45-77.

UBELAKER, D. 1978: *Human skeletal remains. Excavation, Analysis, Interpretation*. Washington.